

PAVAO SKALIĆ I ZNANOST

HEDA FESTINI

Rijeka

UDK 1 Skalić, P.
1:001 Skalić
1(091)(497.5)"15"
Pregledni članak
Primljen: 15. 11. 2009.
Prihvaćen: 6. 7. 2010.

Sažetak

Skalićev *Epistemon* (znalac, poznavatelj) u protestantskoj (1559, Basel) i u katoličkoj verziji (1571, Köln), no bez većih razlika, predstavlja unatoč objedama za kompilaciju i plagijat primjer renesansne filozofije znanosti. Znanosti su još uvijek u sklopu filozofije, Skalić ih pokušava razvrstati ipak drugačije od tradicije: vrhunac pregleda sačinjava teologija, ali ona koja nije u dosegu ljudskog uma (averoističko načelo dvostruke istine, isto Pomponazzi). Ljudski um doseže kao vrhunac simboličku filozofiju (kabalističko i alegorijsko tumačenje Sv. pisma). Napušta se averoističko-aristotelovsko shvaćanje znanosti kao izvjesnog znanja preko magije i kabale (Pico della Mirandola i Telesio) te preko Telesijevog naturalizma koji je bio podloga Galilejevu pojmu znanosti. Skalićev put, iako sinkretistički (tipično za renesansu), uključuje ponajprije prvo u traženju slabije verzije znanja. Skalićeva osebnost – znanost kao dokazni postupak i iskustvo, znanost kao umijeće, vještina nije koristoljubiva, ali je korisna za čovjekov dobar život (put F. Bacona). Njezino je bitno obilježje vjerojatnost.

Ključne riječi: renesansna magija, teologija, znanosti, Skalićev pojam korisne znanosti

Neoplatonička filozofija općenito je poznata kao eklektička filozofija u pravom smislu riječi, jer previre od preuzimanja Platonova tumačenja ideja kao misli božanskog uma, od neopitagorejskog metafizičkog i teološkog tumačenja značenja brojeva u strukturnoj hijerarhiji stvarnosti i od helenizirajuće hebrejske filozofije. Sve su to obilježja renesansne filozofije, tako da teško nailazimo na posve izvornog mislioca.

Međutim, iako se smatralo da je Skalić obilato koristio tekstove Pica della Mirandole, Poliziana, Reuchlina, Reische i mnogih drugih, pa čak da je bio izraziti plagijator,¹ treba reći da se ipak valja potruditi i pristupiti preispitivanju.

Naime, kada je N. Abbagnano pisao o Picu della Mirandoli (1463–1494), onda je tipične renesansne oznake njegova pisanja ovako predstavio: »Naj-različitiji elementi uzeti iz platonizma i aristotelizma, iz kabale i magije, srednjovjekovne skolastike, arapske, židovske i latinske filozofije stječu se u njegovoj misli a da nikada nisu dospjeli do zasnovanosti samosvojnog spekulativnog jedinstva«.² Te se riječi mogu skoro doslovno odnositi i na Skalića. No Abbagnano je ipak našao jednu osebujnu Picovu misao, i to teološku, o tri jedinstva (73). Nama to tek predstoji u nadi da će povoljan ishod poduprijeti zaključak tako pažljive Skalićeve analizatorice kao što je M. Girardi-Karšulin, koja tvrdi da je Skalićevim povezivanjem mnogih autora dobivena nova cjelina koja može biti »...nešto više od prethodnoga«.³ Deset godina ranije ista je autorica svoju ocjenu iskazala u zgodnoj figuri koja je sadržana u samom naslovu njezina napisa da je Skalić »na razmeđu znanosti«.⁴

Skalić, koga I. Kukuljević-Sakcinski naziva »svećenik katolički i protestantski«,⁵ izdanje svojeg protestantskog *Epistemon*a u Baselu iz 1553. proglasio je heretičkom verzijom svojeg kasnijeg katoličkog izdanja iz Kölna 1571. No zapravo najavljujući sasvim novo djelo, on nije uveo nikakvu razliku, osobito u središnji dio koji se odnosio na znanost.⁶ I dalje je sve vrvilo sinkretičkim načinom pisanja koji je bio toliko tipičan za renesansne mislioce, pa i prevodiočevu primjedbu na naš jezik I. Kapeca u pogovornom napisu *Epistemon*a⁷ o skolastičkoj metodi kojom se Skalić služio treba shvatiti na isti način. Očito je to bilo vrijeme kada se nije baš uobičavalo

¹ M. Girardi-Karšulin to iznosi, a naročito naglašava mišljenje o Skalićevom plagijatorstvu autorice Gerte Krabbel iz 1915. g. Vidjeti M. Girardi-Karšulin, »Uvod o Pavlu Skaliću u njegovu *Epistemonu*«, P. Skalić, *Epistemon*, Institut za filozofiju, Zagreb, 2004, str. 27.

² N. Abbagnano, *Storia della filosofia*, II, UTET, Torino, 1966, p. 71–72.

³ M. Girardi-Karšulin, op. cit., str. 28.

⁴ M. Girardi-Karšulin, *Pavao Skalić, čovjek na razmeđu znanosti*, »Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine«, 37–38, 1993, str. 31. Objašnjenje naslova str. 50–51.

⁵ I. Kukuljević-Sakcinski, »Pavao Skalić«, pretisak iz *Vienca*, iz 1875, str. 1–58, prema M. Girardi-Karšulin, »Uvod...«, op. cit., str. 13.

⁶ *Ib.*, str. 29.

⁷ I. Kapec, »Skalićeva enciklopedija – izlaganje u dijaloškom obliku«, *ib.*, str. 375.

iznositi navode ni njihove autore, ni metode, jer Skalić čak brani plagijat,⁸ a ispričava se kada navodi Aleksandrov tekst.⁹

U čitavoj toj poplavi mistične pobožnosti i kabale s mnoštvom krivih misli,¹⁰ preuzimanja poznatih i manje poznatih autora, kao što su prije navedeni autori¹¹ i uobičajenog sinkretizma najrazličitijih autora i pravaca,¹² valja tražiti postoji li nešto izvorno.

1. M. Girardi-Karšulin smatra da je Skalić odjeljak »Pohvala znanosti« napisao paralelno s »Oratio de hominis dignitate« Pica della Mirandole gdje je Skalić filozofiju tretirao »općim uzrokom« sviju disciplina, pa i teologije, ali one dostupne ljudskom umu, a ne teologije objave.¹³ Tako je Skalić neprimjetno uveo averoističku dvojnost istine, istinu znanosti i istinu objave, što je bilo često u to vrijeme, npr. to je zastupao i poznati renesansni mislilac P. Pomponazzi.¹⁴ Međutim, Skalić je uveo i dvostruku teološku istinu, jednu dostupnu ljudskom umu, a drugu ne, pa je tako uklopio onu dostupnu teološku istinu u samu filozofiju koju je onda mogao podijeliti na discipline, a da se ne izvrgne tada čestim katoličkim progonima.¹⁵ Takav kompromis

⁸ M. Girardi-Karšulin, »Komentar«, ib., str. 334.

⁹ P. Skalić, ib., str. 137.

¹⁰ Npr. Skalić je dao krivi prikaz Pitagorina učenja o eteru (piše M. Girardi-Karšulin u »Komentar«, op. cit., str. 326), zatim isto tako nije dobro koristio Galenove termine (339), navodio je krivo i *Genesis* (341), neke riječi je krivo napisao (344), netočno je naveo Jecira (356), pravio je zabunu oko imena Mojsija (357, 360), tekstove prepisuje bez navodnika (346), čak neke misli pripisuje Platonu, a one su peripatetičke (339).

¹¹ O preuzimanju Pica vidjeti M. Girardi-Karšulin, »Uvod...«, *Epistemon*, op. cit., str. 27. Ista autorica u »Komentar« spominje Skalićevo preuzimanje Poliziana (326–327, 336, 347, 348), Reuchlina i Reische (342, 343, 351). Zapravo se može reći da Skalić najviše koristi i spominje A. Poliziana, člana firentinske akademije koji je bio prijatelj Pica della Mirandole i zajedno s njime u toj akademiji na čijem je čelu bio M. Ficino.

¹² Sinkretizam usaglašavanjem Platona i Aristotela, grčke filozofije s mističkim i religioznim helenističkim strujanjima kaže M. Girardi-Karšulin izrazio je u »jednom dahu« spominjući Perzijance i Arape, Parmenida, Empedokla, Heraklita, Platona, Aristotela, Pitagoru, pitagorejce počevši s orfejskim kontemplacijama (»Uvod...«, op. cit., str. 20–22). No, treba ipak dodati, da je po koji put dao prednost nekome od njih ili ih je čak kritizirao – npr. on kaže da je na Platonovom putu, ali prema svojem shvaćanju (P. Skalić, *Epistemon*, str. 149), on kritizira Plutarha, Galena (149), a za Aristotela kaže da je bolji od Platona u svezi problematike duše (151).

¹³ M. Girardi-Karšulin, »Pavao Skalić, čovjek na razmeđu znanosti«, op. cit., str. 43.

¹⁴ N. Abbagnano, *Storia della filosofia*, II, op. cit., str. 83.

¹⁵ M. Girardi-Karšulin iznosi da je srednjovjekovna filozofija vodila do praga objavljene istine (»Uvod...«, op. cit., str. 27), a Skalić dijeli samu teologiju na dvije (»Pavao

bilo je teško postići, a on ga je pokušao doseći tako što je započeo od orfejsko-mističke filozofije i završio sa simboličkom filozofijom koja se zapravo oslanjala na kabalu. Ostala mu je sredina, tj. razne discipline, odnosno, znanosti.

Skalić je smatrao orfejsku i pitagorejsku filozofiju izvorom filozofije ili, kako piše M. Girardi-Karšulin, Skalić je držao mistiku uvodom u znanosti.¹⁶ On je mislio da sva znanost vuče podrijetlo iz orfejske kontemplacije, da je orfejska filozofija pripremni, uvodni stupanj u pravu, grčku filozofiju i da su Orfejevo učenje najbolje razumjeli Grci: Parmenid, Proklo, Heraklit, Platon, Aristotel, Speuzip i pitagorejci, a Pitagoru povezuje s Demokritom i Sv. trojstvom.¹⁷ Prva su i glavna počela orfejske filozofije, a to su počeci svake znanosti, um, diskurs, mnijenje, uobrazilja, osjetnost, u čemu je skriveni razlog za ono što se u peripatetičkoj filozofiji zove silogizam (51–53).

Filozofija je nastala iz spoznaje koja razlikuje dobro i zlo (164). Zatim daje stupnjevitu podjelu filozofije, odnosno znanosti.¹⁸ Očito da to dvoje nije razlikovao, no tu se pojavljuje i treći podudarni naziv – disciplina, koja je filozofska, znanstvena, ali je i »svako djelovanje koje se temelji na nekom znanju«.¹⁹ Skalić spominje opću filozofiju u kojoj se, kako on kaže, vježba metafizika i fizika, a iz koje proizlaze medicina, aritmetika, muzika, geometrija, sferika sa zemljomjerstvom, astrologijom i optikom. Tu se vježba i običajna filozofija, tj. ekonomija i politika. Zatim slijedi racionalna filozofija iz koje su potekle gramatika, povijest, dijalektika, retorika i poetika.²⁰ Posebnu pažnju posvetio je medicini smatrajući je najpouzdanijom spoznajom (165) pa je puno o njoj pisao (167–181) i iznio više znanja od Reischea.²¹

Skalić...« op. cit., str. 40). Zapravo je u 12. st. Gundisalvo podijelio znanosti na ljudske i božanske (W. L. Reese, *Dictionary of Philosophy and Religion*, New Jersey, Humanities Press, 1980, p. 517).

¹⁶ M. Girardi-Karšulin, »Uvod...«, op. cit., str. 22.

¹⁷ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 51. U Skalićevim »Dodacima« on dodaje da je pisao o misterijama mističke filozofije i različitim »umatanjima« zagonetkama i velovima Hebreja, Kaldejaca, Egipćana, Perzijanaca, Arapa, Grka i Latina (285).

¹⁸ Pico della Mirandola također spominje prirodnu filozofiju i moralne znanosti, vidjeti N. Abbagnano, *Storia della filosofia*, op. cit., str. 72.

¹⁹ M. Girardi-Karšulin, »Uvod«, op. cit., str. 26.

²⁰ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit. 85, 195–196. Za metafiziku, npr. kaže da je znanost, 81.

²¹ Tvrdi M. Girardi-Karšulin, »Komentar«, op. cit., str. 340.

Završio je taj niz od str. 225 do 251 sa simboličkom filozofijom koja vlada u znanosti o božanskim stvarima.²²

Simbolička filozofija ili hebrejska filozofija sastoji se od devet čimbenika: elementi, čovjek, primanje, dijelovi, mjesto priopćenja, šabat (služenje bogu), vrata i simbol.²³ Sam kaže da tu povezuje kršćansku, židovsku i kaldejsku religiju (229), »Genesis«, knjigu Jecira i niz poznatih imena, kao što su Jakov, Abraham, Izak, rabi Mojsije, Eva, Abel, Kain, Šet, Eneš i deset Sefirota (227). M. Girardi-Karšulin iznosi da se ovdje ne radi o preuzimanju ni od Poliziana ni od Reischea nego da Skalić koristi aramejski prijevod »Petoknjižja«, tj. autora Onkelusa, zatim rabina Saadija, te Mojsija, talmudista, ali ne spominje Filona kojega najviše koristi, dok je Reuchlina više ekscerpirao nego izravno preuzeo.²⁴ Zasebno on opisuje svaki od tih čimbenika, četvrti čimbenik u svezi s predajom, a odnosi se na štovaocce četrdeset dva slova božjeg imena. Simbolička kontemplacija prenosi i prevodi iz osjetilnosti u razumsko, ali »simboličko djelovanje ostaje u osjetilnom svijetu i ne prekoračuje dušu čitavog ovog svijeta«,²⁵ a kontemplacija je ispred djelovanja. Najviši svijet je svijet odvojenih inteligencija koji je ispunjen vrstama, oblicima i 'odriješenim' umovima te anđelima, a njih obuhvaća i njima upravlja 'Mašijah duša' koji je po svim simboličarima spoznata ideja svih života (238–239) i pri tome navodi rabija Azakijela (241). Osmi čimbenik o vratima inteligencije bio je povod da spomene Mojsija (245) i Jakova Cohena (247). Navodeći deveti čimbenik zbori o simbolu anđela, a s imenom boga JHVH završava to izlaganje (251). U »Dodacima« za kölnsku verziju svojeg djela posvećuje naročitu pažnju tumačenju značajne uloge brojeva u svijetu i u položaju čovjeka, a počinje najprije s brojem deset (291). Nastavlja s tumačenjem brojeva sfere koji se svode na pet, a kada se taj sferični broj umnoži s deset, nastat će broj pedeset ili vrata inteligencije. Ostalo množenje dovodi do beskonačnosti, što nije ništa drugo do višnji svi-

²² P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 225. Može se prigovarati Skalićevoj podjeli disciplina, ali svaka podjela znanosti ima samo praktično značenje, kaže Abbagnano, a ovisi o trenutnoj situaciji u znanstvenom istraživanju. Istom su podjele u 19. stoljeću imale neki utjecaj na znanstveno istraživanje. Naime, tradicionalni ideal znanosti bili su Euklidovi »Elementi«. Kant je takav ideal izrazio pojmom 'sustav'. Tek u našem vremenu se počinje shvaćati znanost kao kompatibilnost unutar sustava, vidjeti, N. Abbagnano, *Dizionario di filosofia*, UTET, Torino, 1968, str. 757, 754. Vidjet ćemo koji je bio Skalićev praktični interes.

²³ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 285, 225, 243.

²⁴ M. Girardi-Karšulin, »Komentar«, op. cit., str. 355.

²⁵ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 235.

jet ideja, anđela i sretnih duša (293). Brojenja ili atributa ima deset – ‘bet’, drugo slovo označuje drugi red anđela (to je oznaka mudrosti). ‘Het’ je znak višnjih osme emanacije, a to su anđeli (297). Sve što je naveo od str. 299 do 303 odnosi se na to da treba primiti od rabija Jacoba Cohena (305), a radi se o tabeli jevrejskih brojeva, zatim dodaje arapsku abecedu. Od 307–311 str. slijedi tumačenje tih inteligencija, u sklopu čega je zanimljiva tvrdnja da Hebreji otkrivaju iz stvaranja svijeta pedeset vrata inteligencije, i to je sve što je valjalo ispričati u svezi sa simboličkom filozofijom (311).

Ako se pitamo, a treba se na kraju upitati, zašto zadnji stupanj disciplina ne predstavlja kršćanska filozofija, nego simbolička, kabalistička filozofija, onda ne proizlazi drugi odgovor nego da je Skalić u božanskoj, ali ne objavljenoj istini, vidio kao moguću spoznaju jedino šifru božanstva.²⁶ Religiozna istina dostupna ljudskom umu obavijena je misticizmom kabalističkih brojeva koji se odgonetavaju po načelima hebrejske religije, što je, da tako kažemo, u renesansi bilo u modi. Tako je on elegantno izbjegao lomaču i odškrinuo vrata priznanju pravog znanja – znanostima čija podjela u svijetlu toga nije ni važna, jer je on, Skalić, epistemon, znalac.

2. Preko magije i kabale napušta se averoističko-aristotelovsko shvaćanje znanosti kao izvjesnog znanja (*certitudo*) (Pico della Mirandola i Telesio) te Telesijevog naturalizma koji je bio podloga Galilejevu pojmu znanosti.

- a) Pico della Mirandola mislio je da je podrijetlo znanja i u religiji te da je magija posvemašnje ispunjenje prirodne filozofije,²⁷ jer ide za tim da čovjek zagospodari prirodom, koja se obraća demonima, pa je kabala pomogla da se otkriju misterije boga ulaskom u tajne svetih spisa preko crkve, Platona i Aristotela (75). Vidjeli smo već da je Skalićev stav u nekom pogledu sličan,²⁸ a dosljedan je u oba izdanja knjige.²⁹ Ali on se ipak razlikuje od standardnog renesansnog mišljenja o magiji i mistici kao predznanstvenom pokušaju ovladavanja prirodnim silama. Njemu također one služe za otvaranje puta znanosti, ali na drugačiji način – one su glavni oslonac simboličke filozofije, a ona je potpuno odvojena od znanosti i ostavlja joj sa-

²⁶ On piše i o alfabetskom obrtanju kao najsavršenijoj metodi za svaki rod znanosti, ib., str. 287.

²⁷ N. Abbagnano, *Storia della filosofia*, op. cit., str. 74. A M. Girardi-Karšulin tvrdi da je tog autora Skalić uvelike kompilirao, »Pavao Skalić...«, op. cit., str. 32–33, 43.

²⁸ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 285.

²⁹ M. Girardi-Karšulin, »Komentar«, op. cit., str. 359.

svim slobodan put. To se jasno očituje u njegovu mišljenju o astrologiji za razliku od Pica koji unatoč svojim velikim kritikama sasvim prihvaća dio astrologije i vjeruje da je magija pomirenje s prirodnom filozofijom.³⁰ Posebno u kölnskoj verziji Skalić jasno razlikuje astrologiju i alkemiju od astronomije prihvaćajući ovu posljednju kao ispravnu.³¹

- b) Telesijev naturalizam jednako se udaljio od himeričke magije kao i od aristotelovske koncepcije.³² Njegov empiristički naturalizam u animističkoj postavci bio je podloga za Galilejev znanstveni avangardizam (129), no njegovo glavno djelo izašlo je nakon Skalićeve prve verzije, tek 1569. Skalić ne spominje neovisnost prirode kao Telesio (130), nego u podjeli znanosti u svezi s prirodnom filozofijom, tj. u praktičnom dijelu, spominje vještine kao rudarstvo, građevinarstvo, drvodjelstvo i slikanje.³³

Tako je on odnos prema prirodi zapravo na moderan način suvremenog znanstvenog istraživanja shvaćao kao uspostavljanje objekta. To znači da je naslućivao put nove znanosti, čak i buduće Galilejevo gledanje kada ističe promatračku, djelatnu i čimbeničku znanost (81).

3. Prije svega je Skalićeva osebnost, tako reći, u otvaranju puta mišljenju F. Bacona koji je tvrdio da nam donosi korist indukcija,³⁴ a Skalić najprije piše pohvalu pravu zbog časnosti i koristi, pa teorijskoj znanosti koja donosi čovjeku korist.³⁵ Sama metafizika ima nadnaravnu korist (41). Općenito, ideju o korisnoj znanosti ista autorica smatra njegovom izvornom misli, pa o njoj dosta opsežno piše (43–45). No pojam koristi i koristoljublja

³⁰ N. Abbagnano, op. cit., str. 74–75.

³¹ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 139.

³² N. Abbagnano, op. cit., str. 127.

³³ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 193.

³⁴ W. L. Reese, op. cit., str. 517. 'Utilis' je grčki izraz *ὠφέλιμος* koji u latinskoj verziji izražava Protagorin, kirenjanski i epikurejski pojam koristi, najprije u hedonističkom smislu, koji je preuzeo Telesio, zatim koristili i dalje razvijali Hobbes (»De cive«, 1642), Spinoza (»Etika«, IV) i sve do modernog engleskog utilitarizma. Vidjeti, N. Abbagnano, *Dizionario di filosofia*, op. cit., str. 883–884; W. L. Reese, op. cit., str. 601; *L'Universale Filosofia*, II, Garzanti, Milano, 2003, str. 1179.

³⁵ Smatralo se znanost korisnom za svetu znanost još od 11–12. st., vidjeti, H. Festini, *Osnovni vid uvira Mediteranske filozofije u svjetsku*, »Filozofska istraživanja«, 27/2007, sv. 3, str. 514. M. Girardi-Karšulin, »P. Skalić...«, op. cit., str. 36. Također, Lj. Schiffler, *Vetera et nova*, Zagreb, 2004, str. 230 i bilj. 16.

Skalić oštro razlikuje, jer znanosti, kaže on, nismo privučeni iz koristoljublja,³⁶ nego zbog sretnog i dobrog života, čemu služi pravo i cijela filozofija.³⁷ U »Komentar« ista autorica primjećuje da je Skalićevo gledište na sreću peripatetičko (347). On doista piše da se pod srećom podrazumijeva život u skladu s vrlinom, a najbolja je kontemplativna vrlina.³⁸ Međutim, on dodaje da u ovom životu ne postoji sreća, iako je to Aristotel mislio i to u kontemplativnom životu (205). Dakle, u ovom životu nema sreće ni u kontemplaciji, nego, možda, onda u samom življenju, ako se dobro živi. A upravo korisnost znanosti pridonosi dobrom životu. Tu je, valjda, i podrijetlo njegovu uvjerenju da su vještine i umijeća također znanosti.

Baveći se podjelom prirodne filozofije koja se odnosi na mehaniku, u njezin praktični dio uvrstio je ove vještine: rudarstvo, građevinarstvo, drvodjelstvo i slikanje (193). Nešto kasnije ističe i druge vještine koje su još stari hvalili, kao poljodjelstvo, stočarstvo, lov, kuharstvo, dramske vještine, gladijatorstvo, gimnastičke vještine, vožnju kola, ptičarstvo, pa čak i uljepšavanje žena (199, 201). M. Girardi-Karšulin naglašava da Skalić smatra liječničko umijeće (*ars*) znanošću, jer ga dijeli na teorijsko, djelatno i tvorno umijeće.³⁹ Problem je u tome je li medicina doista znanost ili umijeće, misli M. Girardi-Karšulin i navodi da je znanost utvrđivanje uzroka i dokazivanje, dok je prema peripatetičarima umijeće habitus, često ponavljana radnja, a Skalićev je stav drugačiji.⁴⁰

Premda je Skalić napomenuo da je filozofija ovog svijeta zbrkana znanost (*confusa scientia*), dok je ona koja vodi teologiji distinktivna, ali joj je sluškinja (47, 50), ipak je dospio do takvog pogleda na znanost, kojim znanost možemo smatrati n o v o m znanošću, no ne u Vicovu smislu.⁴¹

Tradicionalni ideal znanosti, koji se upire na strogi dokazni postupak u težnji za izvjesnošću kao osnovnom prepoznatljivom sastavnicom, Skalić zanemaruje, pa čak bi se moglo reći da dovodi u pitanje zamjenom izvjesnosti s novim pojmom koristi. Proizlazi da je znanstveno znanje nesigurno i

³⁶ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 39.

³⁷ M. Girardi-Karšulin, ib., str. 38, 40, 41, također i u »Uvodu...«, ib., str. 19.

³⁸ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 203.

³⁹ M. Girardi-Karšulin, »Komentar«, op. cit., str. 342.

⁴⁰ M. Girardi-Karšulin, »P. Skalić...«, op. cit., str. 39, 46.

⁴¹ G. B. Vico je napisao *La nuova scienza* (1730) u kojem je djelu naglasio da se uzalud traži red i svrhu u prirodi, jer je pravi predmet ljudske spoznaje svijet povijesti koji daje izvorno znanje odakle potječu sve znanosti, vidjeti *La nuova scienza*, 198, prema N. Abbagnano, *Storia della filosofia*, II, op. cit., str. 315–316.

nesavršeno, a na to ga je doveo pojam savršenstva teološke istine otkrivenja. Nema trajne (*tamen*) i nepogrešive (*ineffabilis*) znanosti o osjetilnim predmetima.⁴² On vjeruje u nastajanje i usavršivost znanosti koja vijuga.⁴³

Aristotelovski strogi silogizam i nužni postupak dokazivanja u Skalića su imali svoje mjesto, kao i svi drugi važni elementi logike, ali nije sasvim jasno koga je u takvoj interpretaciji više koristio, Reischia ili Poliziana, no izgleda da se ipak više oslanjao na Poliziana, jer ga baš u tom kontekstu spominje,⁴⁴ ili je naprosto slijedio tadašnji školski program. U sklopu prikaza racionalne filozofije on daje pregled problematike definicije, sudova, zaključivanja po kvadratu i silogističkim figurama (207–219). Kao tekovinu Aristotelove retorike, oslanjajući se na Poliziana, on ističe dijalektiku kao umijeće zaključivanja o suprotnom na vjerojatan način. (207). Retoričko zaključivanje po njegovu mišljenju nagovorno je zaključivanje, a treće je demonstrativno koje je nužno zaključivanje. Posebno ističe u sklopu silogističkog zaključivanja hipotetičko (215) i indukciju (217). Osim toga je zanimljiv njegov opis problematike govora kao predmeta retorike. Sasvim jasno razlikuje dva tipa izricanja – iskaz (*ennuntiatio*) kao rečenicu što uključuje dijelove od kojih svaki znači, pa se tu radi o znakovnom procesu, dok s druge strane, kada je iskaz istinit ili lažan, onda on ima iskaznu ulogu. Tumačeći značenje iskaza on se zalaže za njegovu podudarnost sa stvari (207–211).

Možemo još dodati jedno mjesto koje odaje poneku crtu fenomenološkog udublivanja, jer kaže: ako se dublje gleda, može se naći sloga u suprotnim gledištima (151). Dakako da je ishod takva udublivanja sasvim drugačiji nego u fenomenologiji, jer on ne traži, kao što je očito, apodiktičku sigurnost, nego obratno. Kako on to radi? On slaže oprečna gledišta, arhaičke mistike, obje vjere, Aristotela i Platona, pa njih oboje s »našom vjerom« (93). Možemo reći da cjelokupni njegov pothvat nije drugo do vjerojatno zaključivanje iz suprotnosti.⁴⁵ A to nije ništa drugo do naslućivanje glavne značajke moderne znanosti – vjerojatnosti.

⁴² P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 225.

⁴³ M. Girardi-Karšulin, »P. Skalić...«, op. cit., str. 50.

⁴⁴ P. Skalić, *Epistemon*, op. cit., str. 205.

⁴⁵ On ističe umijeće zaključivanja o suprotnome (207). Zamjećuje da su mnoga mjesta u svetim spisima suprotna, ali ona nisu suprotna (*Multi enim loci contrarii in sacris litteris riperiuntur, sed revera contrarii non sunt*, 92). Prijevod na str. 93 nije ispravan, jer se prvi 'contrarii' prevodi sa kontradiktoran.

Najviša podupirajuća sastavnica **oplemenjivanja svijeta** je znanost, a Skalić svojom pohvalom znanosti upravo tu sastavnicu osnažuje, dok su njegovi napuci o koristi znanosti za dobar život novost kojom je obilježio dolazak novog vremena. Uočavajući da je težnja za potpunom izvjesnošću u znanosti nedostižna, on je uvelike naslutio glavna gledišta na znanost čak i u našem vremenu.

PAVAO SKALIĆ E LA SCIENZA

Riassunto

Epistemon (il conoscitore) di Skalić (1534–1575) nella versione protestante (1559, Basilea) e nella versione cattolica (1571, Colonia), senza significanti differenze, nonostante le accuse per le compilazioni e il plagio, rappresenta un esemplare della filosofia della scienza rinascimentale. Le scienze sono ancora connesse alla filosofia, ma egli tentò di classificarli differentemente alla tradizione: la vetta consiste nella teologia, però non quella che appartiene alla ragione umana (il principio veroista della verità, anche di Pomponazzi). La ragione umana raggiunge come la vetta la filosofia simbolica (l'interpretazione cabalistica e allegorica della Santa scrittura). Si rinuncia alla comprensione veroista-aristotelica delle scienze come il sapere sicuro, attraverso la magia e la cabala (Pico della Mirandola e Telesio) e si introduce il naturalismo di Telesio il quale diventa postamento della nozione scientifica galileana. La strada di Skalić, sebbene sincretica, include il primo tentativo nella ricerca della più debole versione del sapere. L'originalità di Skalić: la scienza come procedimento dimostrativo e l'esperienza, la scienza come arte, l'abilità non è utilizzabile, ma utile (la strada di F. Bacon) per la buona vita umana. L'essenziale caratteristica di tale scienza è la probabilità.

Le parole chiavi: la magia rinascimentale, la teologia, le scienze, la nozione della scienza di Skalić